

W pierwszej połowie drugiego tysiąclecia BC, w strefie środkowo-wschodniej Europy, z dala od głównego nurtu wydarzeń i na uboczu środkoeuropejskich szlaków kontaktów, powstało nowe ugrupowanie kulturowe określone jako trzciniecki krąg kulturowy (TKK). Wkrótce objął on olbrzymie i zróżnicowane pod względem ekologicznym obszary leżące w dzisiejszej Polsce, Białorusi, Ukrainie, Mołdawii, Rumunii, Litwie i Rosji. Dane archeologiczne wsparte datowaniem radiowęglowym wskazują, że ugrupowanie to powstało na obszarach nizinnych części Wielkopolski, Kujaw, Mazur, Mazowsza i Podlasia. Najwcześniejsze cechy kulturowe są datowane na XIX w. BC, jednak w ciągu czterech – pięciu generacji pojawiły się one w pasie wyznym: od Małopolski, po Podole i Wołyń.

Jak to się stało? Sądzi się, że główną przyczyną była migracja z północy ludności „trzcinięckiej” w strefę kultury mierzanowickiej. Wskazuje na to wiele faktów archeologicznych, m.in. odmienna kultura materialna (np. różne formy naczyń i ich zdobnictwo), duchowa (cechy obrządku pogrzebowego) i społeczna (formy osadnictwa i struktura cmentarzysk). Problemem jest wyjaśnienie, w jaki sposób nastąpiła wspomniana migracja i jaki był jej charakter. W jaki sposób społeczność kręgu trzcinięckiego przyczyniła się do zmiany kulturowej na wyznymych obszarach Europy środkowo-Wschodniej oraz do zaniku struktur wczesnego okresu epoki brązu. Jest bardzo prawdopodobne, że czynnikiem integrującym „trzcinięckie” struktury społeczne i umoliwiającym „wdróWKi” na dystansie kilkuset kilometrów było pokrewieństwo i więzy krwi. Wiele przesłanek wskazuje na to, że osobniki zmarli w „trzcinięckich” grobach masowych byli ze sobą spokrewnieni biologicznie. Istotą tych pochówków zbiorowych było ukazanie zmarłych jako członków określonej grupy krewniczej. Ważną była idea wspólnotowości – wartość zbiorowości, jej ciągłość spajana tradycją wspólnego pochodzenia od biologicznego lub (zapewne częściej) mitycznego przodka – protoplasty rodu lub linii. Przeciwnym tego typu przekonaniom są zwyczaje pogrzebowe ludności kultury mierzanowickiej, cechujące się obecnością pojedynczych grobów na dużych cmentarzyskach i wyraźnego komunikowania płci zmarłych poprzez odmiennie ułożenie i wyposażenie mężczyzn i kobiet.

Autorzy projektu są przekonani, że możliwa jest rekonstrukcja wydarzeń i relacji międzyludzkich w odniesieniu do tak odległych czasów, przy użyciu metod współczesnej archeologii, biologii (genetyki), antropologii, geochemii izotopowej, statystyki. Wyniki badań uzyskane w ramach jednej dyscypliny będą konfrontowane z rezultatami osiągniętymi w przestrzeni poznawczej pozostałych dziedzin. Szczególnie cenne będą analizy DNA oraz izotopów strontu i tlenu. Na ich podstawie zostanie określone zróżnicowanie genetyczne populacji „trzcinięckich” i zbadane zostaną relacje genetyczne ze społecznościami kultury mierzanowickiej. Badania te pozwolą zobaczyć w nowym świetle zagadnienie ciągłości genetycznej i w konsekwencji kulturowej w strefie wyznymiej w pierwszej połowie II tys. BC. W skali „mikro” zadaniem analiz kopalnego DNA będzie oznaczenie płci oraz pokrewieństwa między osobnikami z niektórych grobów masowych. Do analiz zostaną wykorzystane szkielety kości około 150 osobników reprezentujących kręgi trzcinięcki i kultur mierzanowicki, głównie z Wyżyny Małopolskiej i Lubelskiej, oraz kości zwierząt z grobów ludzko-zwierzęcych. Wiek części tych grobów oznaczono metodami radiowęglowymi, ale zaplanowano wykonanie 80 dodatkowych datowań oraz analizy diety osobników, których kości datowano. Przeprowadzone zostaną analizy antropologiczne zmarłych dotychczas niebadanych. Analizy izotopów strontu i tlenu zostaną wykonane dla całego zbioru osobników ludzkich oraz nielicznych zwierząt dzikich, zdeponowanych w grobach zbiorowych razem z ludźmi.

Celem archeologicznym projektu obejmuje kompleksowe charakterystyki i interpretacji różel archeologicznych poświadczających transmisję wzorców „trzcinięckich” ze strefy nizinnej na wyznymy Europy środkowo-Wschodniej. Są to zarówno diagnostyczne elementy kultury materialnej, jak i zwyczaje oraz praktyki obrzędowe, specyficzne dla niowej części Polski – genetycznego centrum trzcinięckiego kręgu kulturowego. Ukoronowaniem projektu będzie całościowy model (modele) interpretacji dynamiki zjawisk społeczno-kulturowych i populacyjnych w pierwszej połowie II tys. BC w strefie wyznymiej Europy środkowo-Wschodniej, sporządzony na podstawie wyników badań nauk humanistycznych oraz nauk przyrodniczych i ścisłych.

Na gruncie nauki polskiej jest to oryginalny projekt wykorzystujący nowatorskie narzędzia badawcze, w celu kompleksowego przetestowania przytoczonych wyżej i funkcjonujących w literaturze hipotez, sformułowanych dotychczas wyłącznie na podstawie dowodów archeologicznych i antropologicznych. Skumulowanych potencjał badawczy nauk humanistycznych, przyrodniczych i ścisłych pozwoli uzyskać bardziej wiarygodny i wszechstronnie udokumentowany rezultat końcowy.